

INDUSTRIA CASNICĂ TEXTILĂ ÎN MĂRGINIMEA SIBIULUI

Daniela MUNTEAN

Lingvistica are nevoie de luminile unor discipline înrudite...cel mai strâns legate de lingvistică sunt etnografia și folclorul

Iorgu Iordan

Prin industrie casnică textilă se înțelege activitatea desfășurată în gospodăria casnică, cu unelte relativ simple, care are ca obiect obținerea unor produse destinate, de obicei, nevoilor proprii.¹

În cercetarea industriei casnice textile am ales Mărginimea Sibiului deoarece în această zonă industria casnică textilă a cunoscut o dezvoltare remarcabilă datorită condițiilor geografice și social-economice specifice, dar și dezvoltării timpurii a unor relații de schimb cu piața. Produsele industriei textile sunt confecționate în gospodărie în majoritatea lor și sunt destinate satisfacerii necesităților membrilor familiei.²

Am ales folosirea lingvisticii în cercetarea unor termeni etnografici întrucât lingvistica este o știință deschisă, venind cu arsenalul ei de noțiuni în sprijinul altor științe și, în același timp, apelând la ele pentru lămurirea propriilor probleme. Științele de la care lingvistul poate să învețe cel mai mult pentru scopurile sale sunt în primul rând etnografia și etnologia³. Domeniul de frontieră în care cercetarea interdisciplinară a culturii materiale și spirituale, cât și a terminologiei respective se face cu metode din ambele discipline, concluziile folosind ambelor discipline, este numit *etnografie lingvistică*. Etnolingvistica se ocupă de înțelegerea și interpretarea enunțurilor, discursurilor, povestirilor rostite în situații de interacțiune; printre acestea se numără ancheta etnologică și, în mod deosebit, dialogul etnolng/informator.⁴

Dorind a face o cercetare a industriei casnice textile din Mărginime, din punct de vedere al terminologiei, am împărțit lucrarea de față în trei părți:

1. materia primă folosită
2. unelte folosite pentru prelucrarea textilelor

3. textilele propriu-zise

Dintre satele din Mărginimea Sibiului, în număr de 18 (Rășinari, Gura Râului, Tilișca, Poiana Sibiului, Boița, Sadu, Râu Sadului, Poplaca, Tâlmăciu, Tâlmăcel, Orlat, Fântânele / Cacova, Sibiel, Vale, Săliște, Galeș, Rod, Jina), m-am oprit cu precădere asupra satelor Rășinari, Gura Râului, Tilișca, Poiana, Săliște.

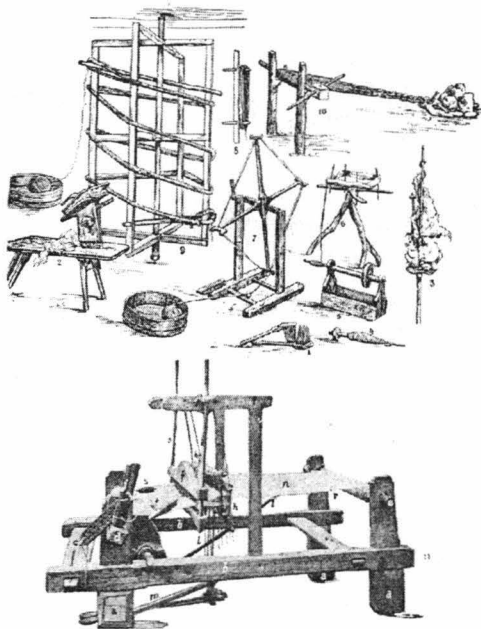
1. Materia primă folosită în confecționarea textilelor din Mărginime este **lâna**, în această zonă cantitatea de lână depășind cu mult necesitățile gospodăriei, surplusul fiind adus pe piață. Este folosită și **cânepa**, dar mai puțin, întrucât clima rece, ariditatea solului, spațiul mic al terenurilor rezervate agriculturii precum și greutatea muncii de prelucrare au limitat cultura acesteia. Dintre satele din cuprinsul zonei numai la Gura Râului, Tâlmăcel și Boița se cultivă cânepă. În celelalte sate, cânepa se aducea de pe piață, alături de **bumbac**. Pe măsură ce au apărut fire de bumbac mai calitative și variate și nevoile oamenilor au crescut, bumbacul a înlocuit cânepa fără însă a o elimina complet.

2. Unelte folosite în industria casnică textilă, pot fi clasificate în funcție de materia primă folosită, cât și de operațiile necesare pregătirii lor.

După ce a avut loc prelucrarea **cânepii** (semănatul, culesul, topitul, melițatul), urmează pregătirea firelor iar operațiile necesare sunt: torsul, răsucitul, rășchiatul, depănatul, țesutul, urzitul, învelitul, piuăritul.

3. Țesăturile - Caracteristica principală a producției textile din Mărginime este varietatea și diversitatea sa. Dezvoltarea în etape diferite, pe de o parte generată de condițiile și necesitățile de viață locale, pe de alta, de raporturile diferite cu orașul și cu meșteșugurile orașenești, face ca ele să apară marcate de puternice contraste: arhaismul straiului și al țolului vărgat se învecinează, în mod surprinzător, cu splendoarea țesăturilor de ornament⁵.

Concluzii:

Industria casnică textilă din Mărginimea Sibiului apare ca un element caracteristic de cultură materială. Dezvoltarea păstoritului în această regiune și stabilirea unor relații timpurii de schimb au grăbit procesul firesc de transformare a formelor de producție tradiționale. Acestea se manifestă atât în orientarea către o tehnică mai evoluată, modernă, cât și în diferitele tendințe de specialitate a producției. Dezvoltarea țesăturilor din Mărginime apare legată de condițiile materiale de viață și de dezvoltare istorică a regiunii. Dintre ele, țesăturile de lână reprezintă stratul mai vechi. Mult mai timpuriu decât în alte zone ale țării se dezvoltă aici, probabil din contactul cu orașul, și activitatea țesătoriilor specializați. Dacă țesăturile destinate să satisfacă diferitele nevoi practice, în special cele legate de viața pastorală (straițe, desagi, țolice etc.) se mențin neschimbate în uz până astăzi, țesăturile de interior au evoluat odată cu orientarea interiorului către forme de organizare după modelul orașului⁶.

Corelată cu cercetarea de etnografie, cercetarea terminologiei industriei casnice textile din Mărginimea Sibiului oferă posibilitatea cunoașterii mai aprofundate a unor aspecte ale culturii materiale a poporului român. De exemplu, terminologia îmbrăcăminteii în limba română are o semnificație culturală și istorică, "deoarece indică etapele de stratificare și înnoire – înlocuire a cuvintelor în cadrul societății dacoromane, prin fazele dezvoltării social-politice și economice, de la perioada antică la romanizare, până în zilele noastre"⁷.

Foto:
UNELTE,
Victor Păcală,
*Monografia
satului
Rășinariu,
Sibiu, 1915,*
p. 431

În privința îmbrăcămintei, aceasta are o veche tradiție și o clară continuitate în evoluție – terminologia este moștenită din latină și se încadrează, prin anumite elemente, unei zone mai mari iliro-tracice – noțiunile conțin elemente autohtone, comune întregii zone tracice.

Realitatea etnografică românească se bazează pe un strat vechi trac și latin, peste care s-au suprapus termeni slavi, germani, maghiari, turcești ș.a. Terminologia în industria casnică textilă, prin elementele ei moștenite, constituie un argument care se adaugă dovezilor incontestabile despre viețuirea permanentă a românilor în spațiul carpato-dunăreano-pontic.

MATERIA PRIMĂ:

BUMBAC(-uri) s.n.= 1. plantă exotică aclimatizată în România (prima filatură în București, în 1805; primele culturi în Ilfov, în 1863). mr., megl. *bumbac*, istr. *bumboc*. Din lat. târzie *bombax* sau **bombacum* (Pușcariu 236; REW 1202; DAR). Este un cuvânt comun majorității limbilor europene; prin urmare, este greu de stabilit proveniența sa în rom. Diez, II, 8, îl der. din lat. *bombyx* al cărui rezultat ar fi fost însă diferit. **Bombacum* (rezultat al unei contaminări a lui *bambax* cu *áoëáii*) este un etimon posibil (DAR, Byhan, *Jb.*, III, 201), cf. **bombacium* > it. *Bombagio*, *bambagio*. Cihac, II, 33, crede că este de origine sl. (sb. *bũmbak*, *bũmbak*, bg. *pambuk*), cf. alb. *pumbak*, *pambuk*, mag. *pamuk*). Totuși, der. este dificilă în acest sens, datorită accentului în sb.; astfel încât Candrea, *Elementele*, 407, consideră că, dimpotrivă, sb. provine din rom. Roester 500 și Șeineanu, II, 63, îl derivă din tc. *pam(b)uk* de unde

provine bg. alb. și mag.; persistă însă aceleași dificultăți fonetice. Rom. nu coincide cu niciuna din formele menționate aici, ci pare a fi rezultatul unui amestec al temei romanice (*bomb-*)cu terminația turco- slavă (*ak*), fără a se putea determina mai îndeaproape elementele contaminării. (DE)

CÂNEPĂ (-pe) = 1. plantă textilă. mr. *cânipă*, megl. *conipă*. Lat. **canapa*, forma vulg. de la clasicul *cannabis* (Diez, I, 107; Pușcariu 368; Candrea-Dens., 346, REW 1599; Philippide, II, 635; Graur, *Rom.*, LVI, 106, Rosetti, I, 57; DAR) Forma vulg. se confirmă prin it. *canapa*; cf. și fr. *chanvre* sp. *cañamo*, port. *cannamo*, alb. *kërp*. Miklosich. *Slav. Elem.*, 25, se gândea la un etimon sl., cf. *canap*. (DE)

LÂNĂ (-uri) = s. f. 1. Păr de animal. 2. Lână de oaie (tunsă) mr. *lână*, megl. *lonă*, istr. *lăre*. Lat. *lana* (Pușcariu 974; Candrea-Dens., 991; Rew. 4875; DAR), cf. it. prov., sp. *lana*, fr. *laine*, port. *lãa*. Pl. are valoare colectivă. (DE)

PĂR = s. m. 1. Fir cornos de pe corpul omului și al animalelor 2. .Puf de pe țesături 3. (Trans.) Lână. Mr., megl., istr. *per*. Lat. *pilus* (Pușcariu 1262; Candrea-Dens., 1327; REW 6508, cf. vegl. *pail*, it., sp., *pelo*, prov. cat. *pel*, fr. *poil*. Cuvânt de uz general (ALR, I, 8) (DE)

UNELTELE:

A. Operații cânepă. Pregătirea firelor:

I. Torsul: unelte

1. FURCĂ (-ci) = 1. suport al sulului de urzeală, la războiul de țesut 2. vergea de lemn la capătul căreia se leagă caierul ptr. a fi tors.-Mr., megl. *furcă*, istr. *furke*. Lat. *fūrca* (Pușcariu

678; Candrea- Dens., 693; REW 3593; DAR; Densușianu, GS, II, 317), cf. alb. *furkë* (Meyer 111; Philippide, II, 643; ar putea proveni din rom.), it., prov., cat., port., *forca*, fr. *fourche*, sp. *horca*. (DE)

FURCA apare în două forme

- a) furca obișnuită (ținută la brâu)
- b) furca cu scăuneci (pentru

torsul șezând)

2. FUS (-se) = 1. unealtă de tors 2. suport pentru lână la vârtelniță. -Mr., megl., istr. *Fus*. Lat. *Fusus* (Pușcariu 688; Candrea-Dens., 703; REW 3620; DAR), cf. It., port. *Fuso*, cat. *Fus*, sp. *Huso*. (DE)

3. ROATA (DE TORS) (roți) = depănătoare, vârtelniță. -Megl. *roată*. Lat. *rota* (Pușcariu 1470; REW 7387), cf. alb. *rotë* (Philippide, II, 652), it. *ruota*, prov. port., *roda*, fr. *roue*, sp. *rueda*. Este dubletul lui *roată*, s.f. (companie), din pol. *rota* < germ. *Rotte* (Cihac, II, 315), cf. mag. *róta*, rus. *rota* (der. din rusă nu este posibilă, fiind cuvânt din sec. XVII, cf. Sanzewitsch 208), der. *rotmistru* (var. *rohmistru*) s. m. (căpitan de cavalerie), înv., din pol. *rotmistrz* < germ. *Rittmeister* (DE)

II. Răsucitul: unelte

1. CARIGA = roată dințată

folosită la slobozirea pânzei în timpul țesutului

- cânepa se răsucește cu cariga (Tilișca, Rășinari)

- are formă de fus mare cu pristeu, având un cârlig la capăt (Teodorescu, V., *Industria casnică...*)

III. Rășchiat

1. RĂȘCHITORUL = unealta cu care se face trecerea firului de tors de pe fus, formându-se sculuri (Aplozan, L.)

- Derivat de la verbul **A RĂȘCHIA**. Var. *rășchitoare*, *rășchitor* = unealtă de depănat. Bg. *Rasšivam* "a descoase, a depăna", de unde și megl. *Rășies* "a depăna"; forma românească este rezultatul unei disimilări din **rășșia*, ca în cazul lui *rășchira*. (DE)

IV. Depănat: unelte

1. FUSUL (vezi I2)

2. CAPRA (-re) s.f. suport de lemn cu patru picioare, încrucișate două câte două, susținute de o scândură transversală. Mr., megl. *capră*, istr. *copre*. Lat. *capra* (Pușcariu 279; Candrea- Dens., 248; REW 1647; DAR); cf. alb. *kjepër*, it. *capra*, prov., cat., sp., *cabra*, fr. *chèvre*.

CAPRĂ /de țeghi /de depănat (DE)

3. VÂRTELNIȚĂ (-țe) = unealtă de lemn cu ajutorul căreia se depăna firele de cânepă, de lână, de bumbac; depănătoare. Cf. Bg. *Värtelka* (DEX)

- v. IV2, capra

4. MORIȘCĂ (-iști) = unealtă alcătuită din două rame dreptunghiulare, de lemn, așezate în cruce, și care se învârtesc în jurul unui ax orizontal (Focșa, M., *Industria casnică textilă...*)

- folosită pentru depănat bumbac, în Jina (Teodorescu, V., *Unelte...*)

V. Țesutul: unelte

1. RĂZBOI (de țesut) -din bg., scr. *razboj* = unealtă casnică de țesut

- cunoaște două variante: 1. **război vertical**- o unealtă mai simplă, pe care se țes numai covoare. Sinonime: gherghef, vârstat, vârstac, stanoc, cărânghi, bețe, druci, lemne, rancă (în Republica Moldova). 2. **război de țesut orizontal**- o unealtă complexă, folosită

pentru realizarea tuturor tipurilor de țesături. Sinonime: stative, nătră (în Republica Moldova). Din bg., scr. *razboj* 3. război- un tip de covor mare, cu compoziție complicată, cu motive unghiulare la colțuri și chenar lat (în N Republicii Moldova).

Elementele componente ale războiului de țesut:

1. **Picioare** = Nume dat unor părți de obiecte, de construcții sau unor obiecte, instrumente etc. care seamănă cu piciorul; element al unei construcții care servește la susținerea și la legarea ei de teren. Partea de jos, masivă, a unei construcții, a unui zid. Din lat. *petiolus*. (DEX)

2. **Tălpi** = fiecare din cele două lemne groase, horizontale, care alcătuiesc scheletul războiului de țesut manual. Cf. Magh. *Talp* (DEX)

3. **Blană** = scândură groasă. Din bg. *Blana* (DEX)

4. **Sulul (de dinente)** = cilindru metalic sau din lemn pe care se înfășoară urzeala sau țesătura. Lat. Pop. *Sub(u)lum* (DEX)

5. **Sulul (de dindărăpt)** = cilindru metalic sau din lemn pe care se înfășoară urzeala sau țesătura. Lat. Pop. *Sub(u)lum* (DEX)

6. **Brâgle(-le)** - sinonim *vatală, vătălă*; *vatală*, din bg. *vatala*; parte componentă, mobilă, a războiului de țesut în care se fixează spata. Var. *bâr(g)lă, braglă, braclă*. Megl. *Bârdilă*. Bg. *Bûrdilo* (Cihac, II, 9; *DAR*), prin intermediul unei forme *bârd(i)lă*, ca în megl. (DE)

7. **Ită** = 1. dispozitiv la războiul de țesut, format dintr-o ramă dreptunghiulară, pe care sunt fixate sârme sau sfori paralele, prin ochiurile cărora trec firele de urzeală ptr. formarea rostului. 2. fiecare din firele

cu ochiuri care fac parte din acest dispozitiv. Lat. *Licia* (Pușcariu 906; Candrea-Dens., 899; *REW* 5020; *DAR*), cf. It. *Licicio*, prov. *Lissa*, fr. *Lice, lisse*, sp. *Lizo*, port. *Liço*. (DE)

8. **Găurariu** > Derivat de la **GAURĂ, Găurar** = sulă; regulator la războiul de țesut. **GAURĂ** = Lat. *Căvum* al cărui rezultat normal trebuie să fi fost **gău*, cf. *Sgău* și *găoace*. Se consideră în general că etimonul este lat. **căvŭla* (Densușianu, *Hlr.*, 111; Candrea, *Éléments*, XVI; Pușcariu, *Diminutiv.*, 182; Pușcariu 701; Candrea-Dens., 720; *REW*, 1693; Philippide, II, 713; Pascu, I, 91; Rosetti, I, 73) sau lat. *Caula* (Cipariu, *Gram.*, 117; Pușcariu, *Dacor.*, III, 671), ipoteză posibilă, fără a fi necesară. (DE)

9. **Amnariu** > **Amnar(-re)** = Mâner de lemn cu care se învârte sulul la războiul de țesut. Mr. *Mănar*, megl. *Mănar, amnar*. Lat. *Mănuarius* (după Pușcariu 82; *REW* 5332; *DAR*); cf. *Măner*. Mai puțin probabilă este der. De la **ignarium* (Philippide, *Principii*, 46; Körtling 4706), dacă luăm în considerație rezultatele dialectale. Densușianu, *Rom. XXXIII*, 274, și *GS*, II, 317, se gândește la posibilitatea unei der. interne, pe baza lui *mână*. (DE)

10. **Slobozătoriu** > **Slobozitor**, der. de la *Slobod* = frînă sau piedică la războiul de țesut. Sl. *Svobodŭ*, prin intermediul bg., slov. *Sloboden*, sb. *Slobodan* (Miklosich, *Slav. Elem.* 44), cf. Mag. *Szabad* (DE)

11. Iepe sau tălpigi

Iapă(-iepe) = tălpig, la războiul de țesut. Lat. *Equa* (Pușcariu 755; Candrea-Dens., 795; *REW* 2883; *DAR*), cf. Sard. *Ebba*, prov. *Ego*, cat., port. *Egua*, sp. *Yegua*. (DE)

Tălpigi > din magh. *talp* = pedale la războiul de țesut, cu ajutorul cărora

se ridică și se coboară ițele pentru. a forma rostul. Sinonime: iepe, potnogi, potroji, tolchigi (în Republica Moldova și în Moldova) (DEX)

12. Natră(-re) Sb., cr. *Natra* (Cihac, II, 213; Tiktin; Conev 61). După ipoteza mai puțin sigură a lui Diculescu, *Elementele*, 421, din doricul *ōŪōnoi* (DE)

= parte a urzelii dintre ițe și sulul dinapoi sau de dinaite al războiului de țesut de țesut;

= toată urzeala de pe război și de pe sulul dinapoi;

= război de țesut orizontal, cu urzeală întinsă (în Republica Moldova).

13. Spata = una dintre piesele cele mai importante, pentru că prin greutatea ei face ca țesătura să fie egală și compactă. Este confecționată din rădăcină de lemn de esență tare. Partea metalică are dinți regulați la distanțe ce corespund cu intervalele dintre firele urzelii. Cu spata se bat firele după ce sunt trase. (Stoica, G.)

14. Vergea(-ele) = fiecare dintre bețișoarele care se pun între firele urzelii pe măsură ce acestea se înfășoară pe sulul războiului de țesut. Dat. **virgella* (DEX)

15. Fuscel(-ei) = (reg.) parte a războiului de țesut de care atârnă ițele. Lat. **fusticēllus*, dim. De la *fustis* (Candrea-Dens., 706; cf. Pușcariu 691; REW 3618; DAR). (DE)

16. Țeghe > v. **Țeve** = mici mosorele făcute cu sucala, întrebuintate la țesut (Aplozan, L.)

17. Suveică(-ci) = piesă de lemn la războiul de țesut, de formă alungită, care servește drept suport ptr. țeava pe care este înfășurat firul cu beteală cu care se lucrează și înlesnește trecerea acestui fir prin rostul urzelii. Var. *suvelniță*. Mr. *Suval'că*, megl. *Suvaică*,

suvalcă. Sl., cf. Sb. *Sovilija*, bg. *Sovelka* (Cihac, II, 381; Pascu *Suf.*, 233; Iordan, *Dift.* 102; Conev 61). (DE)

2. SCÂNDURELE > **Scândură** = piesă de lemn cu secțiunea transversală dreptunghiulară, mai mult lată decât groasă, obținută prin tăierea în lung a trunchiului unui copac și întrebuintată la lucrări de construcții și tâmplărie. Lat. *Scandula* (DEX)

- brăiele de la Poiana aduse din Dobrogea sunt țesute cu scândurele

- unele de țesut reprezentând o tehnică primitivă (Apolzan, L.)

VI. Urzitul

- două rame mari dreptunghiulare sunt încrucișate și fixate pe un ax, în jurul căruia se învârtesc. Axul e fixat în tavan și în podea. Urzeala se formează prin învârtirea coșului

1. COȘ (-șuri), s.n. Mașină de urzit -mr., megl., *coș*. Sl. *kōsī coš* (Miklosich, Slaw. Elem., 26; Miklosich, *Lexicon*, 307; Cihac, II, 75; Conev 64); cf. bg., sb., slov., rus. *Koš*, pol. *Kosz*, mag. *Kas*, alb. *Kōs*. (DE)

2. RĂZBOI DE ȚESUT – (v. VI)

VII. Învelitul sulului: unelte

- constă în înfășurarea urzelei pe firul din spate

1. RĂZBOI DE ȚESUT (v. VI)

2. Instalație compusă din doi pociumbi și o căroaie (în Rășinari)

a. POCIUMB(-I) = lemn în jurul căruia se rotește vârtelnița.

Etimologie necunoscută (DEX).

b. CĂROAIE = dric format dintr-o îngemănare de mesteacăn și niște lățișori, la curbura cu un cui de care se leagă firele câte două, și de unde se conduc apoi de se învârtesc, cu

capătul celălalt, în jurul sulului de război.

- învălilitul se face cu ajutorul *căroaii*. (Păcală, V.)

VIII. Piuărut și vâltorit; unelte

1. **PIUĂ** = instalație folosită pentru împăslirea țesăturilor de lână prin frecarea și presarea lor între doi cilindri rotitori și prin lovirea lor cu ciocane de lemn, într-un mediu cald și umed

PIUĂ (-ue) = parte a șteampului var. *pivă*. Lat. *pilla* în loc de *pila* (Pușcariu 1327; Candrea- DEns., 1387; REw 6496). Forma cu *ll* apare la Du Cange, var. ca în *măduvă*. Pl. *piue*, *piuă* nu se folosește în prezent (DE)

2. **VĂLTOARE** (-ori) = s.n. (Trans.) var. *vultoare* Creație expresivă, probabil var. disimilată a lui *vâltoare*. Legătura cu lat* *voltoria* (Pușcariu 904) sau lat* *volutulare*, it. *voltolare*, (Tiktin, Candrea, REW 9441) este improbabilă. (DE)

B. OPERAȚII LÂNĂ. PREGĂTIREA FIRELOR

I. Tuns: unelte

1. **FOARFECĂ** (-ci) = unealtă pentru tăiat- mr. *Foarfică*, megl. *Foarfiți*. Lat. *forficem* (Pușcariu 633; Candrea – Dens., 624; REW 3435; DAR), cf. it. *forbici* (calabr. *forfica*, *puorfice*, sard. *frorfige*). La origine trebuie să fi fost un *pluralia tantum*, de la *forfices*; *foarfecă* este un sing. analogic modern. (DE)

II. Spălat: unelte

1. **CIUBĂR** (-bere) = vas mare de lemn. Sl. *Cibru* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 53; Cihac, II, 51; Conev 63; DAR); cf. Bg. *cabur*, sb. *cabar*, slov. *ceber*, mag. *Csobar*, *cseber*. (DE)

2. **MAI** (-iuri) = pisălog. Mr. *mal'u*, megl. *Mal'* Lat. *malleus* (Diez, I, 258; Pușcariu 1057; Candrea – Dens., 1038; REW 5268), cf. Alb. *maj* (Meyer 235), it. *maglio*, prov. *mahl*, fr. *mail*, cat. *mall*, sp. *majo*, port. *Mahlo* (DE)

III. Scărmănat: unelte

1. **PIEPTENE** (-i) = obiect de toaletă pentru păr, darac. Mr., megl., *chiaptene*, istr. *Coptir*

Lat. *pectinem* (Pușcariu 1312); Candrea – Dens., 1383; REW 6328(, cf., it. *pettine*, prov. *penche*, fr. *peigne*, sp. *peine*, port. *pente*. (DE)

PIEPTENE = Unealtă cu dinți metalici folosită în industria casnică la pieptănatul fibrelor textile. (DEX)

2. **SCAUN DE SCĂRMĂNAT** = unealtă cu care se piaptăna canura rămasă după scosul părului (la lână); este făcut dintr-un scaun lung și doi piepteni pătrați cu coada scurtă și dinți mici de sârmă (se mai numește: ȚOC – la Rășinari, CHEPTENE – la Gura Râului, CHEPTĂNUȘI – la Tălmăcel) (Focșa, M., *Industria casnică...*)

3. **SCĂRMĂNĂTOR** (de la a *scărmăna*) = 1. A smulge, a răsfira lâna sau alte materiale, 2. A carda, a dărăci, 3. A scutura, a zgâlțâi, 4. A cerceta, a examina, a nota – Var. rară *carmăna*. Mr. *Scarmin*, *scărminare*, megl. *rascarmin*, *ras-cărminari* Lat. *excarminare* (Pușcariu 1544; Candrea-Dens. 265; REW 2958), cf. Sp. *escarmenar*, calabr. *Scarminare*, Capodistria *me scremeneo* “îmi smulg părul” (DE)

IV. Pieptănat: unelte

1. **CHEPTĂNE** > (v. pieptene, III1)

5. DESAG(-gi) = Traistă de formă specială, alcătuită din doi saci de pânză egali, care se poartă în echilibru, agățată de umăr. Var. *desagă* Mr. *Disagă, tisagă*, megl. *Disagă*, istr. *Bisagă* (DEX)

B I. ȚESĂTURI FOLOSITE PENTRU DIFERITE NEVOI GOSPODĂREȘTI

B I 1. ȚESĂTURI FOLOSITE PENTRU TRANSPORTUL MATERIALELOR

1. TRAIȘTĂ / STRAIȚĂ / SĂCĂTEUL

TRAIȘTĂ = sac cu baiere, care se duce pe umeri, tăfălcă, turbincă. Var. înv. *Taistră, traistră*, Olt. *Tracită*, Banat *trașiță, straiță, trainstă*. Mr. *Tastru, trastru(r)*. Legătura cu lat. *Canistrum* (Miklosich, *Etym. Wb.*, 109; Vasmer, III, 70) nu este evidentă. Cuvânt dacic, după Hasdeu, *Cuv. Din Bătrâni*, I, 304 și *Col. Lui Traian*, 1874, 126, cf. Candrea (DE)

STRAIȚĂ (v. B4)

SĂCĂTEU = sac mic, săculeț; (DAR)

2. DESAGI (v. B5)

- folosiți la transportul cu calul (Focșa M., *Industria casnică...*)

3. SAC(-CI) = obiect din pânză, hârtie etc. pentru păstrat sau transportat produse. Lat. *Saccus* (Pușcariu 1492; REW 7489) cf. It. *Sacco*, prov. Cat., fr., sp., port. *Saco*. (DE)

- folosiți la transportul cu căruța (Focșa, M., *Industria casnică...*)

4. CHINGĂ (-GI) = 1. cingătoare, brâu; 2. fâșie de piele cu care se fixează șaua pe cal; 3. curea, legătură. Lat. *Cingula* (Diez, I, 27; Densușianu, *Rom. XXIX*, 330 și XXXIII, 276; Pușcariu 370; Candrea-Dens., 350; REW 1926;

DAR); cf. Alb. *Kjingëlë*, it. *Cinghia*, prov. *Cenha*, fr. *Sangle*, cat. *Singla*, sp. *Cello* și *cincha* (Corominas, I, 756). Fonetismul rom. Prezintă o schimbare care se explică de obicei printr-o metateză anterioară rom. (lat* *clinga*, după Candrea-Dens., și DAR), ipoteză infirmată de var. Mai curând trebuie presupus că rezultatul normal de la *cingula*, rom. *Cinghiă* > **cinghe*, pl. *cinghi* (cf. *Auricula* > *ureche*, pl. *urechi*) a produs probabil, pe de o parte, metateza *chingi* cu sing. Regresiv *chingă*, și pe de altă parte, un sing. Analogic *cingă* (DAR explică această ultimă formă ca pronunțare locală, în Mold., și ca reprezentant al unui lat **clinga*, în Trans.; cf. Pușcariu 370). Cf. Totuși lat **clinga* > napol. *Chienga* (Battisti, II, 944). (DE)

B I 2. ȚESĂTURI LEGATE DE ACȚIUNEA DE TRANSPORT

1. CHINGĂ (v. B11.4)

B I 3. ȚESĂTURI ÎNTREBUINȚATE PENTRU NEVOI GOSPODĂREȘTI

1. CHINDEAUA de șters > CHINDEU (-EIE) = batistă. Mag. *Kendö* (Cihac, II, 489; DAR; Gáldi, *Dict.* 114) (DE)

- ștergare de față sau de mâini, confecționate din țesături în patru ițe, din cânepă și bumbac (Teodorescu, V., *Industria casnică...*)

2. PĂSTURA(-URI) de bucate = țesătură din bumbac sau din amestec de bumbac și cânepă, folosită la învelitul hranei, când aceasta este purtată în traistă sau pentru acoperit coșul cu care se transportă diverse lucruri (Păcală, V.)

- Origine necunoscută. Der. Din *pânzătură* nu e posibilă (Tiktin;

2. **DARAC** = unealtă de pieptănat și scărmanat lâna, cânepa sau inul, formată dintr-un sistem de piepteni cu dinți mari de oțel, fixați pe un suport. Din tc. *Tarak*, bg. *Darak* (DEX)

3. **DREGLA** – o tablă rotundă sau pătrată, cu dinții mari din fier, care este fixată pe o scândură groasă de diferite forme (M. Focșa, *Tehnici tradiționale...*)

4. **PERIE** = obiect făcut dintr-o placă de lemn, de os sau de metal, în care sunt fixate fire de păr animale, fire textile, de sârmă, fire sintetice și care sevește la frecat, la curățat etc. manual diverse obiecte. Etimologie necunoscută. Cf. Sl. *Perije* (DEX)

5. **HREBINCĂ** = pieptene pentru lâna și cânepă (Focșa, M., *Prelucrarea lânii*)

ȚESĂTURI:

A. ȚESĂTURI DESTINATE ÎMBRĂCĂMINTEI

1. **PÂNZA de casă din bumbac și cânepă** = țesătură. Mr. *Pândză*, megl. *Pondzã*, istr. *Pânze*. Lat. *Pandea* “țesătură”, probabil rezultat din încrucșarea lui *pannus* cu *brandeum*, cf. *Brânză*, *brâu*. Etimonul este admis în general, dar explicația lui diferă de la autor la autor (DE)

2. **POSTAV de lâna (pănură)** = Dimie. Sl. *Postavu* “bara pe care se așează urzeala” (Miklosich, *Slav. Elem.*, 38; Cihac, II, 280; Conev, 81), cf. Sb., cr., ceh. *Postav* “dimie”, pol. *Postaw* “dimie” (DE)

PANURĂ(-ri) = aba; dimie. Lat. *Paenŭla* “mantie”, din gr. *ÖÜéřüëçñ* (Scriban). Der. Din lat. **pannŭla*, dim. *al lui pannus* (Pușcariu 1255; Tiktin) sau din lat. *Pinnŭla* “pană mică”

(Candrea-Dens., 1317), pare mai puțin probabilă, cf. Graur, *BL*, V, 108 și *REW* 6514 (DE)

- din pănură se fac cioareci și țăndră, laibăre, obiele (Apolzan, L. *Portul și industria...*)

3. ȚESĂTURI SPECIALE PENTRU OBIECTE (DIN LÂNĂ)

4. **ȘURȚELE femeiești (din pãtors)** > **ȘORT** = Țesătură dreptunghiulară din lâna sau din bumbac, de obicei împodobită cu broderii, care se poartă peste fustă. Din germ. *Schurz* (DEX)

5. **BRÂNELE** = pl. de la *brâu*. Cingătoare lată de lâna, de piele, de mătase etc., pe care o poartă țărani. Cf. Alb. *Bres*, *brezi* (DEX)

B. ȚESĂTURI DE CASĂ

1. **STRAI(-ie) pãros** = 1. Manta 2. Cuvertură 3. Haină, veșmânt Mr. *Stranu* Slov. *Strajca* “îmbrăcăminte”, din sl. *Sraka*, *sracica*, probabil că cuvântul sl. A fost considerat ca un dim., cf. dim. rom. *Străițe* “hăinuță”, de unde prin regresiune, forma actuală. Mr. ar putea fi cuvânt diferit, dar oricum sl., cf. sb. *Tranja*, *tralje* “zdrențe” (DE)

2. **ȚOLUL dat la piuă** = țesătură groasă de lâna, de cânepă sau de bumbac, folosită la țară ca pătură, ca velință sau pentru așternut pe jos. Din ngr. *Tsŏli*, *tsŭli*. (DEX)

3. **ȚOLICUL** = 1. țesătură cu care se acoperă ciobanul când plouă și cu care își acoperă calul 2. folosit în special ca haină de ploaie pe timp de vară 3. țesătură cu care se acoperă patul 4. țolicul de nuntă, constituie o piesă obligatorie de zestre, la Tilișca (Focșa, M., *Industria casnică...*)

4. **STRAIȚĂ** = traistă. Cf. Alb. *strajë*. (DEX)

Candrea), iar cea din lat. *Expassus* (Giuglea, *RF*, II, 56) este la fel de dificilă. După V. Buescu, *R. Études roum.*, III, 163-166, din lat. **postūra* < *post*, formație care pare dificilă (-*ura* se atașează de obicei la teme verbale). (*DE*)

B II. ȚESĂTURI DE INTERIOR

B II 1. DE LÂNĂ

1. STRAI (v. B1)
2. ȚOL (v. B2)
3. ȚOLIC (v. B3)
4. LEPEDEU(-URI) = cearșaf
Mag. *Lepedő* (Cihac, II, 512; Tiktin; Gáldi, *Dict.*, 141). (*DE*) 2. Covor (Aapolzan, L., *Portul și industria...*)

5. FAȚĂ DE MASĂ (-ȚE) = cuvertură (husă; învelitoare; *față de masă; față de pernă*). Lat. *Făcia*, în loc de *făcies* (Diez I, 166; Pușcariu II, 641; *DAR*); cf. Alb. *Fakje*, it. *Faccia*, prov. *Facha*, fr. *Face*, sp. *Faz*, haz, port. *Face*, ngr. *ÖÜôá*. (*DE*)

6. CĂPĂȚĂI(-IE) = parte a patului, pernă sau orice obiect pe care se pune capul când se stă culcat. Lat. *Capitaneum* (*DE*, I)

7. ȘTERGAR = prosop, șervet; batistă, batic. Der. de la A ȘTERGE
Lat. *Extērgēre* (Pușcariu 1643; *REW* 3088), cf. Prov. *Esterzer*, v.fr. *esterdre*, cat. *Estargir*, sp. *Estarcir*; (*DE*)

B II 2. DIN CÂNEPĂ

- DE UZ PRACTIC:

1. STRĂJAC = saltea. Din germ. *Strohsack* (*DEX*)

2. LEPEDEU (v. BII.1.4)

3. FAȚĂ DE MASĂ (v. BIII. 5)

- DE ORNAMENT:

1. CULME(-MI) = pânză țesută în casă pentru împodobirea interiorului. Se întinde deasupra patului (arh.) Mr.

Culme, megl. *Culmi*. Lat. *Culmen* (Diez, I, 133; Pușcariu 437; Candrea-Dens., 431; *REW* 2376; *DAR*); probabil prin intermediul unei forme **culmis*; cf. Alb. *Kuljm* (Mezer 213; Philippide, II, 639), it. (sp.) *colmo*, fr. *Comble*, sp. *Cumbre*, port. (gal.) *cume* (*DE*)

2. ȘTERGAR (LEJNICUȚĂ, POMESELNIC, CHINDEUȚ DE GRINDĂ) (v. BII 1. 7)

POMESELNIC(-CE) = 1. pânză; ștergar 2. (Trans.) Broboadă specifică unor anumite regiuni. Var. *pomiselnic*, *polmesenic*. Origine necunoscută. Legătura cu pol. *Polmiesiecznik* "semilună" (Scriban) pare îndoielnică (*DE*)

CHINDEU (v. BI3. 1)

3. FOAIA DE PAT > FOAIE (-OI) = bucată de țesătură. Lat. *Folĭa* (Pușcariu 628; Candrea-Dens., 611, *REW* 3415; *DAR*); cf. It. *Foglia* (v. lomb. *Foia*), fr. *Feuille*, sp. *Hoja* (astur. *Foya*, gal. *Folla*), port. *Folha* (*DE*)

4. CĂPĂȚUI

B III. ȚESĂTURI LEGATE DE OBICEIURI ȘI CEREMONII

B III 1. NUNTA

1. ȚOLICA (v. B39)

B III 2. ÎNMORMÂNTAREA

1. LEPEDEU de jolj (v. BIII. 4)

2. PÂNZA mortului (v. AI)

3. ȘTERGARE (v. BIII. 7)

ABREVIERI:

DE = Dicționar etimologic al limbii române, autor Alexandru Ciorănescu, București: Ediruta SAECULUM, 2001;

DEX = Dicționar explicativ al limbii române/ coord. Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche, București: Editura Univers Enciclopedic, 1998;

DAR = Bulgăr Gheorghe, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, Constantinescu – Dobridor, Gheorghe, București: Saeculum, 2000.

BIBLIOGRAFIE

1. Focșa, Marcela, *Industria casnică textilă în Mărginime*, (din arhiva CNM "ASTRA")
2. Idem, *Tehnici tradiționale de pentru prelucrarea cânepei*. În: *Cibinium 1967-1968*, Sibiu
3. Idem, *Prelucrarea lânii*. În: *Cibinium 1969-1973*, Sibiu
4. Teodorescu, Virginia, *Unelte pentru prelucrarea textilelor în Mărginimea Sibiului*, în: *Studii și comunicări de etnologie*, Sibiu, 1981
5. Idem, *Industria casnică textilă din Cârțișoara (județul Sibiu)*. În: *Cibinium 1974-1978*, Sibiu, 1979
6. Pamfile, Tudor, *Industria casnică textilă la români: trecutul și starea ei de astăzi. Contribuțiuni de artă și tehnică populară*, București, 1910
7. Păcală, V., *Monografia satului Rășinari*, Sibiu, 1915
8. Mihail, Zamfira, *Etimologia în perspectivă etnolingvistică*, București, 2000
9. Idem, *Terminologia portului popular românesc din perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*, București: Editura Academiei, 1978
10. Palada, Șt., *Contribuții la cunoașterea dezvoltării istorice a meșteșugurilor legate de prelucrarea pieilor în Săliștea Sibiului*
11. Grecu, V., *Săliștea Sibiului, străveche vatră românească*, Sibiu, 1990
12. Albescu, Ion, *Boița. Monografie istorică*, Sibiu, 1990
13. Russu, I. I., *Elemente autohtone în terminologia îmbrăcăminteii*, în: Anuarul Institutului Etnografic al Transilvaniei, 1965-1967, Cluj, 1969
14. Părean, Ioan, *Orlat, file de istorie*, Sibiu, 1999
15. *** *Cartea de aur a satului Cacova/Fântânele*, Cacova/Fântânele, 1998
16. Apolzan, Lucia, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*, București, 1944
17. Ispas, Anca, *Variante ale războiului de țesut bete*. În: *Cibinium 1974-1978*, Sibiu
18. Stoica, Georgeta, *Prelucrarea părului de capră. Unelte și produse*. În: *Cibinium 1967-1968*, Sibiu
19. Wiener, Raymonde, *Un sector al Muzeului Etnografic în Aer Liber Sibiu (Tehnici și meșteșuguri populare folosite la prelucrarea fibrelor animale și vegetale)*. În: *Cibinium*, 1966
20. Stoia, Georgeta, *Prelucrarea părului de capră. Unelte și produse*. În: *Cibinium 1967-1968*
21. Paveel, Emilia, *Scoarțe și țesături populare*, București: Editura Tehnică, 1989
22. Bulgăr Gheorghe, Constantinescu – Dobridor, Gheorghe, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, București: Saeculum, 2000
24. *Dicționar explicativ al limbii române*/ coord. Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche, București: Editura Univers Enciclopedic, 1998
23. Ciorănescu, Alexandru, *Dicționar etimologic al limbii române*, București: Saeculum, 2001